

PRESENTACIÓ DE LA TRADUCCIÓ CATALANA D’RDA

Assumpció Estivill Rius

Biblioteca de Catalunya, 25 de febrer de 2016

Bon dia! La convocatòria de la presentació ha tingut força èxit, i això que no es tracta d’un best seller, sinó que només volem donar a conèixer la manifestació en format pdf de l’expressió catalana d’una obra que té com a títol preferit “Resource description & access”, i que té algun tipus de relació (si més no de matèria) amb una obra anterior —la segona edició de les AACR. A la pantalla tenim un ítem d’aquesta manifestació, és a dir, un exemplar o una ocurrència de la manifestació, l’única entitat de les mencionades que té habitualment una realitat física. Tots els anteriors són conceptes sobre els quals pivota RDA. Però anem a pams i comencem pel començament.

Què és RDA? Barbara Tillet, que va liderar el seu desenvolupament, deia taxativament que no són unes regles, i el capítol de la Introducció comença dient que “RDA proporciona un conjunt de directrius i d’instruccions sobre l’enregistrament de les dades que faciliten la descoberta de recursos”; és a dir, no són unes regles en el sentit més prescriptiu del terme, però inclouen instruccions, que és quelcom similar i, a més, també donen directrius —o indicacions menys estrictes de caire orientatiu— sobre com procedir. Ens hi podem referir, doncs, com el conjunt de directius i d’instruccions que des de 2013, quan les adopten les biblioteques nacionals i altres biblioteques dels països angloamericans, reemplacen la segona edició de les AACR, vigents en aquells països, des de 1978, i que també havien adoptat altres territoris, com ara Catalunya. Tot i que en el text català les sigles RDA no porten mai article perquè es va arribar a aquest acord amb la Biblioteca de Catalunya, en aquesta presentació les designaré en femení i plural, com “les RDA”, donant per sobreentès que parlo de “les directrius i instruccions RDA”. I ja que d’entrada he fet referència a aquesta qüestió que té a veure amb els problemes que presenta la traducció, continuaré referint-me a l’expressió catalana.

Les RDA no han estat un text especialment difícil de traduir, en part perquè tinc una certa pràctica en la traducció de textos similars, perquè és una feina que considero útil i necessària —i això la fa agraïda—, i també perquè tenir una certa responsabilitat en la fixació de la terminologia professional és un repte interessant, tot i que de vegades és un acte més intuïtiu que reflexiu. Per exemple, vaig optar per traduir “core elements” per “elements bàsics” i no per “elements fonamentals”, que era l’opció de la traducció francesa, perquè em va semblar un terme menys transcendental i pretensions; després, en veure com aquest conjunt d’elements que són els que s’han d’anotar obligatòriament quan estan presents en un recurs, canviava amb molta facilitat en les successives revisions de les RDA, vaig pensar que l’opció triada era l’encertada perquè potser, en el fons, no eren tan fonamentals. A més, una part de la terminologia encara coincideix amb la

que implantaren les AACR2 i la ISBD, i la més nova deriva parcialment dels textos FRBR i FRAD, que jo mateixa havia traduït anteriorment, o simplement no presenta cap dificultat, com ara “preferred name” (nom preferit) o “preferred title” (títol preferit), que reemplacen els termes “punt d’accés o encapçalament autoritzat” i “títol uniforme”, i que donen aquesta idea de permissivitat que és bastant intrínseca a les RDA.

Com en el cas de la segona edició de les AACR, les dificultats de la traducció han vingut, d’una banda, de la terminologia especialitzada d’altres àrees del coneixement que s’usa, per exemple, en enregistrar els distints tipus de notació del moviment, alguns materials de base, alguns mètodes de producció, etc. D’una altra, hi ha el problema d’alguns exemples: les transliteracions d’escriptures no llatines o els títols preferits dels llibres sagrats de les religions no cristianes. Com en les AACR2, s’han mantingut les transliteracions de l’expressió original, i encara queden per acabar de decidir, pendent de la consulta d’experts, els títols uniformes dels llibres sagrats de l’Alcorà i del Talmud. Finalment, també relacionada amb els exemples, he pres una decisió que és molt ortodoxa amb les instruccions RDA respecte als organismes internacionals: s’hi respecta la llengua oficial predominant dels noms quan no tenen una forma oficial en català, que és en la majoria dels casos. Més o menys així s’havia fet en els nostres catàlegs fins fa relativament poc, quan algú va decidir que si el nom estava traduït a la Vikipèdia, o a qualsevol altre lloc, s’entrava per la forma catalana del nom —aquesta és una alternativa permesa a les RDA quan el nom traduït figura en les fonts de referència—, i a partir d’aquí el caos en aquests encapçalaments s’ha instal·lat en els catàlegs, sobretot pel que fa a les entitats subordinades que habitualment no figuren a les fonts de referència i que, no obstant això, s’han traduït impunement. És cert que alguns catàlegs individuals, com el de la Biblioteca de Catalunya, mantenen la coherència, però oberta la veda per saltar-se la regla, tothom se sent lliure per interpretar-la a la seva manera i fer el que li vingui de gust, com es pot comprovar en el CCUC, on conviuen totes les formes possibles d’encapçalaments que haurien de seguir una mateixa pauta. Per a un exemple, només cal que cerqueu el nom preferit de l’IFLA en aquest catàleg i que observeu amb quin nom s’han entrat els organismes que en depenen. En part, la manca d’uniformitat en els punts d’accés autoritzats es conseqüència que la llista nacional d’autoritats, el CANTIC, arribés molt tard i que continuï sent molt incompleta; a més, probablement és una eina poc emprada a l’hora de catalogar, ja que no s’entén la disparitat de noms preferits i la manca de consistència quan alguns d’aquests noms hi tenen ben establertes les dades d’autoritat. Per descomptat, cal divulgar més aquesta eina i completar-la, amb els noms preferits de persones, de famílies i d’entitats corporatives, i també amb els títols preferits d’obres i expressions en la línia marcada per les RDA; així mateix, les persones que fan cursos de catalogació han de fer el possible per divulgar-la.

En la presentació de la traducció de les *Regles angloamericanes* ara fa gairebé vint anys deia textualment: “fou una tasca laboriosa, però —malgrat es pugui creure el contrari— no va ser ni avorrida ni fatigosa, sinó estimulants, i em confirmà l’evidència de la sistematització, la coherència i fins i tot l’elegància austera del text original”. L’experiència de la traducció de les RDA no ha estat tan satisfactòria: l’organització tan conceptual de les instruccions, però potser no gaire pràctica, fa que el text sigui reiteratiu, força dispers i ple de referències que et passen d’instrucció en instrucció. A més, la poca estabilitat que ha tingut el text fins ara, amb actualitzacions importants una vegada per any i amb les molt més sovintejades actualitzacions menors, et donaven la sensació que la feina no s’acabaria mai. De fet, el text que avui es presenta ja no està al dia, perquè una setmana després de fer-lo públic s’introduïen unes noves actualitzacions en l’expressió original i se n’anuncien unes altres d’importants per d’aquí a poques setmanes. Francament, els canvis sovintejats no faciliten tenir al dia les traduccions, i probablement per això, la traducció francesa, que va ser la primera, no s’ha actualitzat des de 2012.

El 2004 es va iniciar una revisió de les AACR2 amb la idea d’elaborar unes AACR3 que, si bé pretenia corregir els defectes detectats en el codi, volia ser continuista respecte a les edicions anteriors; tanmateix, el 2005 ja es triava l’opció més radical de desenvolupar unes instruccions noves que es distanciaven de les predecessores. Les raons principals per canviar l’enfocament de la revisió van ser les següents: disposar d’un codi més basat en principis —i no és que les AACR no tinguessin al darrere un cos teòric, però no era explícit en el text—; apropar-lo als estudis FRBR i FRAD de l’IFLA; facilitar que les dades bibliogràfiques i d’autoritats s’acomodessin millor a les tecnologies de la informació del present i que fossin més aptes per al Web, i sobretot solucionar les inconsistències en l’organització de la primera part de les AACR2, on en els diferents capítols sobre cadascun dels tipus de materials que s’hi tractaven es barrejaven tipus de documents basats en el suport (per exemple, microformes o enregistraments àudio), en el contingut (per exemple, mapes o partitures) o en la forma de publicació (per exemple, publicacions en sèrie o recursos integrants) que, de fet, és un concepte que es pot aplicar als textos impresos, als recursos electrònics, als mapes, etc. La debilitat de la part descriptiva de les AACR2 s’ha solucionat amb una organització de les instruccions que no parteix dels tipus de documents, sinó de les entitats del model FRBR i amb la substitució de l’element Designació general de material per tres elements nous —el Tipus de contingut, el Suport i el Suport físic—, tot introduint també un element que fa referència a la Forma de publicació. El tractament dels recursos electrònics no va tenir res a veure, com algunes vegades s’ha dit, en la renovació del codi, ja que tant les ISBD com les AACR2 van tenir des del primer moment regles adequades a aquests tipus de materials i els hem pogut descriure acuradament fins avui mateix.

RDA és un text estructuralment molt diferent de les AACR però no tant distant pel que fa al resultat de la seva aplicació. Les persones continuen tenint cognoms amb prefixos, encara hi ha sants i papes, reis i nobles, entitats subordinades, revistes que canvien de títol o que es fonen amb altres, i tot plegat se soluciona igual a com s'havia solucionat, o de manera molt similar. En canvi, l'organització de les instruccions ha canviat substancialment, i ara s'estructuren al voltant de les entitats i les relacions del model FRBR, amb una primera part dedicada a les directrius i instruccions per a l'enregistrament dels atributs (és a dir dels elements) de les manifestacions i els ítems, de les obres i les expressions, de les persones, les famílies i les entitats corporatives i, en el futur, de les matèries —els conceptes, els objectes, els esdeveniments i els llocs—, i amb una segona part dedicada a l'enregistrament de les relacions. Aquesta estructura obliga a un coneixement aprofundit del model FRBR en el moment d'introduir-se en el text RDA, per això és bàsic que els cursos de formació ho tinguin en compte. FRBR va ser pensat com un model per analitzar i avaluar els elements del registre bibliogràfic, i per determinar aquells elements de la descripció que són bàsics per facilitar les necessitats de l'usuari a l'hora de trobar, d'identificar, de seleccionar o d'obtenir un recurs. I ara les RDA usen el model per estructurar les instruccions i també per enregistrar les dades bibliogràfiques i d'autoritat. L'ús del model per presentar les dades a l'usuari ni s'ho plantejava l'estudi FRBR ni s'ho plantegen les RDA que, com sabeu, es presenta com un mer estàndard de contingut, i no diuen res de la puntuació dels elements, la seva ordenació o l'ordenació de les dades bibliogràfiques que representen les entitats —aquestes qüestions estaran en mans, probablement, dels dissenyadors de sistemes o dels bibliotecaris que els acabin de personalitzar localment. D'altra banda, recordem que des de Cutter, i sobretot des dels textos de Lubetzky i dels Principis de París, un dels objectius del catàleg ha estat agrupar les obres d'un autor i les edicions d'aquestes obres, i si bé els catàlegs manuals ho feien força bé gràcies a l'ús de títols uniformes i de títols uniformes col·lectius, els catàlegs en línia no se n'han sortit —i això que el format MARC ho facilitava fins a les últimes conseqüències fins fa relativament poc. No ho van aconseguir els dissenyadors de sistemes quan aquests es venien tancats, i tampoc no han aconseguit els bibliotecaris quan els sistemes s'han venut molt més oberts i amb la capacitat de parametritzar-los. La forma desordenada en què la majoria dels nostres catàlegs presenten els resultats, el fet que renunciïn a emprar els títols uniformes per a la funció agrupativa que tenen o que no encertin a col·locar les entrades secundàries de nom-títol en el lloc que els pertoca en les ordenacions, mostra aquest fracàs. Potser sí que la funció agrupadora del catàleg pot millorar en el futur, però no serà pel fet de tenir unes instruccions organitzades al voltant de les entitats del model FRBR.

Un altre dels trets de les RDA que es destaquen és que inclouen un conjunt d'elements bàsics que s'han d'enregistrar sempre que estiguin presents en el recurs descrit. Aquests

elements inicialment es presentaven amb la certificació de l'estudi FRBR, però hem vist com anaven canviant. Tampoc no són una novetat, ja que les AACR2 definien tres nivells de descripció que permetien que les biblioteques optessin per registres més breus o més exhaustius en funció de les seves necessitats o les dels usuaris, o dels tipus de documents descrits. Ara, amb els elements bàsics, les RDA defineixen un sol nivell, que no és gaire exhaustiu, a l'hora d'enregistrar elements de dades bibliogràfiques, i aquesta limitació farà que moltes biblioteques incloguin més elements i relacions que els bàsics, la qual cosa pot donar com a resultat descripcions molt irregulars. A aquest fet, s'hi suma la permissivitat de les instruccions de la que parlava ara fa una estona: les instruccions RDA inclouen una gran quantitat d'alternatives, que permeten saltar-se la instrucció que les precedeix, i d'omissions i addicions opcionals. Com indiquen les mateixes instruccions, les biblioteques tenen dues opcions: establir polítiques locals per a cada cas, o deixar la decisió sobre les alternatives i les opcions al criteri de la persona que crea les dades; aquestes dues possibilitats també s'aplicarien al nivell de completesa de les dades bibliogràfiques. Així és que, ara més que mai, calen polítiques locals acordades en l'àmbit de les xarxes i els consorcis o en l'àmbit regional o nacional. Cal disposar d'aquestes polítiques no pas, com de vegades s'ha dit, per adaptar les instruccions al nostre entorn, sinó per concretar-les en aquells punts en què resulten excessivament vagues, o permissives, i cal ser moderat en establir-les: si, d'una banda, els elements bàsics són força limitats, d'una altra, en ampliar-los, no cal enregistrar-los tots en totes les situacions possibles. Aquí és on hi ha la feina de la Biblioteca de Catalunya, de la Subcomissió Tècnica d'RDA i dels diversos grups de treball que ja han començat a treballar tal com ens ha explicat l'Imma.

Per completar el cicle de renovació de la normativa calen encara dos passos importants perquè es pugui copsar el potencial del seu funcionament en un entorn de dades enllaçades: el desenvolupament de BIBFRAME —un canvi, el del format, que probablement era més necessari que el canvi de l'estàndard de contingut, les instruccions— i el dels sistemes de gestió renovats que puguin explotar les dades bibliogràfiques i d'autoritat enregistrades amb les RDA. El 1966 la LC posava en marxa el projecte pilot MARC, i al cap de dos anys, el format estava totalment operatiu; ara s'està treballant amb BIBFRAME des del 2011 i, si bé ja es disposa d'un model i d'un vocabulari prou complet, i s'han fet algunes proves, encara està lluny de començar a funcionar. Quelcom similar ha passat amb la gestació de les RDA: s'hi va començar a treballar el 2004, però l'aplicació no s'inicia fins al 2013, i des d'aquell moment s'han caracteritzat per una revisió continuada que encara té un bon recorregut per endavant, tal com anuncien els responsables mateixos i com es pot deduir dels canvis que es proposen en el nou FRBR – Library Reference Model, del qual s'ha iniciat la revisió mundial. A més, això de veure en funcionament tot el potencial de les RDA té altres limitacions, ja que, si bé alguns punts

d'accés que canvien amb les noves instruccions, com ara els títols de la Bíblia o els punts d'accés d'alguns tractats, es podran corregir retrospectivament sense dificultats, serà difícil que es puguin afegir designadors de funció als responsables de les obres, les expressions, les manifestacions o els exemplars, o designadors de relació entre les obres, les expressions, les manifestacions i els ítems —a part de les dificultats intrínseques d'aplicar aquestes designacions, tema en el qual no entraré.

I tanmateix, no hi havia, ni hi ha, alternatives al marge de les RDA. A diferència d'Espanya, que va seguir la tradició catalogràfica alemanya (o prussiana), les biblioteques catalanes van partir de la tradició angloamericana (Cutter, les regles de l'ALA, etc.), i així va ser fins al final de la guerra civil, com mostren el apunts de Jordi Rubió per a les seves classes de catalogació. Després, la pauta van ser las *Instrucciones para la redacción del catálogo alfabético de autores y obras anónimas en las bibliotecas públicas del estado*, però es van preservar algunes de les particularitats de les normes catalanes. I a partir de començament dels anys vuitanta, amb la creació de l'Institut Català de Bibliografia, ja no hi va haver cap dubte que l'adopció de les AACR2 era l'única opció que assegurava tenir un codi al dia, i ben articulat amb el format i amb els sistemes de gestió del catàleg. La darrera actualització de les AACR2 és de 2005 i ja no hi ha cap compromís de manteniment; així és que l'únic que cal discutir és si la traducció s'havia de fer ara o es podia posposar un any o dos. A més, hi ha la voluntat d'internacionalitzar més el codi, de manera que per al 2019 s'anuncien canvis importants en l'RDA Steering Committee, que tindrà representants de l'Amèrica del Nord, l'Amèrica llatina i el Carib, Europa, Àfrica, Àsia i Oceania —una decisió, la d'internacionalitzar no sols les instruccions, sinó també l'organisme que se n'ocupa, que pot reportar beneficis, però que també té inconvenients.

Cal reconèixer que això de la catalogació s'ha anat complicant. Les *Normes* de Rubió per al curs de Tècnica de Biblioteques tenien 60 fulls, impresos a una cara i en mida de quartilla; les *Instrucciones* que treballàvem a classe en els anys setanta ocupaven 272 pàgines; la traducció catalana de les AACR2 en tenia unes vuit-centes, i la traducció de les RDA en té 1.069 —sense índexs—, més totes les concrecions locals que seran necessàries. No entraré en detalls sobre les hores de classe de catalogació que vaig rebre a l'Escola a començament dels anys 80, ni les compararé amb les que reben actualment els alumnes del grau, però sí que cal dir que les biblioteques han de pensar seriosament en tenir plans de formació per als catalogadors en el lloc de treball, i en quin perfil de catalogador es busca, al marge de les titulacions que exhibeixin. Sempre he dit que per catalogar bé només cal saber llegir, un certa cultura i interès per la feina.

Us agraeixo l'atenció i us demano disculpes per no haver seguit les recomanacions de l'Imma Ferran de ser més optimista i positiva, però quan les evidències encara no són conclouents, un cert escepticisme no fa mal.